

Archiv Ministerstva vnitra Gruzie

Následující text přibližuje vznik Archivu Ministerstva vnitra Gruzie a jeho vztah k osudovým momentům historie země. Věnuje se také struktuře archivu a existujícím fondům, rozpracovaným projektům, vědecké činnosti a spolupráci s místními i mezinárodními organizacemi a institucemi. V současné době se archiv skládá ze tří základních částí: archivu bývalé KGB, archivu sovětské milice a stranického archivu.

Archiv bývalého Výboru státní bezpečnosti (KGB)

Dne 26. února 1921 byla na základě příkazu revolučního výboru vytvořena Mimořádná komise (Čeka) Gruzínské Sovětské socialistické republiky (SSR)¹, jejímž dočasným předsedou byl jmenován Georgij Elisabedašvili (1881–1955)². V březnu 1921 bylo výnosem prezidia Mimořádné komise Gruzínské SSR vytvořeno účetně-archivní oddělení (mělo třicet řádných zaměstnanců), které dostalo za úkol shromažďovat a uchovávat materiály na „nepřátele“ a „nebezpečné elementy“.³ V letech 1921–1990 se v archivu (od roku 1966 10. oddělení KGB Gruzie) nashromáždilo 230 tisíc archivních jednotek.

V archivu je uloženo množství důležitých a zajímavých dokumentů, týkajících se mimo jiné Rudého teroru z let 1917–1923⁴, povstání v letech 1922–1924⁵, Velkého teroru z let 1937–1938⁶, tbiliských událostí z 9. března 1956⁷, tzv. Mingrelského přípa-

1 Ta vznikla o den dříve, 25. února 1921.

2 Studoval v semináři, kde se seznámil s J. V. Stalinem (1878–1953) a také se zakázanou literaturou. Ve druhém ročníku školu opustil a stal se revolucionářem. Po sovětizaci Gruzie byl členem revolučního výboru a určitou dobu také hlavou gruzínské Čeky.

3 Jedním z prvních zaregistrovaných archivních materiálů bylo trestní řízení vedené proti Raždenovi Mirianašvilimu a dalším, kteří byli obviněni z ukrývání potravin. Ze sedmi obviněných byli tři odsouzeni k nejvyššímu trestu a hned následující den, 31. 3. 1921, popraveni.

4 V Gruzii šlo o bolševické represe z podzimu 1918, prováděné na základě dekretu *O rudém teroru* z 5. 9. 1918. V průběhu dvou měsíců bylo tehdy zavražděno 10 000 až 15 000 lidí.

5 Povstání proti bolševické okupaci. V květnu 1923 byli zastřeleni jeho organizátoři a vůdci, členové tzv. paritního komitétu a vojenského centra.

6 Bolševické represe z let 1937–1938, které spustilo nařízení šéfa NKVD Nikolaje Ivanoviče Ježova (1895–1940) č. 00047. V Gruzii bylo na jeho základě zavražděno 21 105 osob.

7 Pokojná demonstrace v Tbilisi proti Chruščovově politice destalinizace (odhalení Stalinova „kultu osobnosti“ na XX. sjezdu KSSS), jeho kritice gruzínského národa a jeho tradic, která byla rozehnána střelbou (viz dále).

du⁸, disidentského hnutí, období studené války atd. Mezi fondy archivu bývalé KGB Gruzie je důležité zmínit fondy č. 1, 6, 8 a 12. V archivu jsou uchovány dokumenty týkající se trestních řízení, za kterými stály především politické motivy. Obvinění se týkala ve většině případů článků 58-10 (protisovětská agitace a propaganda) a 58-11 (organizovaný zločin) Trestního zákoníku SSSR. Jsou v něm také uloženy materiály týkající se vlastizrady, špionáže, nedovoleného přechodu hranic, pašeráctví, valutových machinací, výroby falešných dokladů atd.

V **Archivu sovětské milice** (období československé Veřejné bezpečnosti) jsou uloženy nepolitické případy a normativní akty ministerstva vnitra, transportní seznamy přesídlenců z let 1941–1951, spisy speciálních přesídlenců⁹ atd.

Stranický archiv – Archiv ústředního výboru Komunistické strany Gruzie

Výnosem ústředního výboru Komunistické strany (bolševiků) Gruzie (ÚV KS(b) Gruzie) z 24. června 1922 byla ustavena Komise pro stranické dějiny, která dostala za úkol shromažďovat, zpracovávat, uchovávat a publikovat dokumenty týkající se historie komunistických organizací v Gruzii.¹⁰

Na prvním zasedání, které proběhlo 14. ledna 1923, přijala komise rozhodnutí o vydávání historického měsíčníku *Letopisy revoluce* a obrátila se na staré revolucionáře a dělníky s prosbou, aby shromáždili a předali jí všechny historické dokumenty, které mají v držení. Na konci každého čísla se v rubrice *Stranický archiv* uveřejňovaly materiály týkající se historie stranických organizací Gruzie. Komise byla také v kontaktu s místními organizacemi a jednotlivými revolucionáři, od nichž získávala dokumenty týkající se historie revolučního hnutí a komunistické strany v Gruzii. Část z nich byla zveřejněna ve zmíněném časopise, ostatní byly uloženy v archivu komise.

V lednu 1928 byla na základě iniciativy komise zřízena v Tbilisi pobočka Společnosti staré gardy bolševiků. V druhé polovině roku 1929, na příkaz Institutu V. I. Lenina při svazovém ÚV KS(b)¹¹, Institutu dějin strany při ÚV KS(b) Gruzie a v souladu se Stanovami a instrukcemi schválenými svazovým ÚV KS(b), byla provedena organizační práce, jejímž cílem bylo vytvoření jediného stranického archivu.

V roce 1933 byly v Tbilisi na prospektu Rustaveli položeny základy budovy Imeli (Ústav marxismu-leninismu). Stavba byla dokončena v roce 1937. Od té doby se stranický archiv až do roku 2007 nacházel v této budově.

8 Zásah iniciovaný J. V. Stalinem proti smyšlené organizaci Mingrelů, kteří se údajně chystali vytrhnout Gruzii ze sovětského společenství. V jeho důsledku byla zatčena řada členů vlády mingrelské národnosti.

9 Osoby vysídlené bez soudního příkazu.

10 *Archiv MV Gruzie*, (II), f. č. 14, svazek 1, spis č. 192, s. 607.

11 Oficiálně v letech 1918–1925 KSR(b) – Komunistická strana Ruska (bolševiků), 1925–1952 VKS(b) – Vše-svazová komunistická strana (bolševiků) a 1952–1991 KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu.

Usnesením organizačního byra svazového ÚV KS(b) z 2. prosince 1939 a rozhodnutím ÚV KS(b) z téhož dne (protokol č. 50, bod 42) bylo oblastním stranickým výborům Abcházie, Adžárie a Jižní Osetie navrženo vytvoření oblastních stranických archivů s vlastním archivním personálem. Jedním z hlavních bodů tohoto usnesení bylo nařízení, že publikování výzkumu a jednotlivých dokumentů týkajících se historie Všesvazové komunistické strany (bolševiků) Sovětského svazu nadále podléhá souhlasu ze strany Institutu Marxe, Engelse, Lenina a Stalina (tehdejší název pro Imeli) při ÚV gruzínské komunistické strany.

Archivní fondy byly neustále doplňovány. Archiv byl uzavřen, a to i profesionálním historikům, a jen několik málo badatelů mělo přístup k omezenému počtu materiálů.

V období vlády Michaila Gorbačova v letech 1985–1991 byly archivní materiály zpřístupněny na celém území Sovětského svazu. Po rozpadu SSSR v letech 1991–1992 hrozil gruzínskému stranickému archivu z důvodu častých střetů během občanské války¹² zánik. Za záchranu vděčíme odvaze jeho zaměstnanců. Jeho rozpočet byl pak snížen a archiv zůstal bez zaměstnanců. Dokumentům hrozilo zničení a zrušen byl i Ústav marxismu-leninismu.

Usnesením prezidia Nejvyššího sovětu Gruzínské republiky z 11. června 1991¹³ bylo jednomyslně vyhověno požadavku bývalých zaměstnanců Imeli vyjmout archiv z ÚV KS Gruzie. Při Nejvyšším sovětu bylo vytvořeno Centrum národních politických dějin a teorie, které dostalo název Ústav budování demokracie a politologie (vyhláška Státní rady Gruzínské republiky z 22. června 1992).¹⁴

Usnesením gruzínského parlamentu č. 223-11S z 15. května 1996 a rozhodnutím předsedy parlamentu Zuraba Žvaniji ze 17. května 1996 č. 558/1¹⁵ byl zrušen Ústav budování demokracie a politologie, jehož součástí byl i stranický archiv a vědecká knihovna.

Naiřízením prezidenta Eduarda Ševardnadzeho č. 673 ze 14. října 1996 a usnesením gruzínského parlamentu č. 461-I z 29. října 1996 byl do Prezidentského archivu převeden archiv likvidovaného Ústavu budování demokracie a politologie, vědecká knihovna, depozitáře a vybavení.

V současné době je svým rozsahem stranický archiv, v němž se nachází zhruba 8300 fondů, jedním z největších v Gruzii. Tyto písemnosti představují cenný materiál pro studium dějin a fungování komunistické strany a Komsomolu.

Do roku 2007 pracovníci Archivu ministerstva vnitra zpracovali více než dva miliony spisů uložených v Tbilisi, v městském obvodu Muchiani, v jedné z budov objektu telekomunikací. V depozitářích archivu se pravidelně provádí dezinfekční práce a poškozené spisy jsou restaurovány.

Naiřízením prezidenta Michaila Saakašviliho č. 150 z 5. dubna 2007 byl stranický archiv předán Archivní správě MV Gruzie.

12 Ozbrojené střety mezi příznivci a odpůrci prvního gruzínského prezidenta Zvijada Gamsachurdii (1939–1993, do funkce zvolen 26. 5. 1991), po nichž byl nucen odejít do exilu.

13 *Archiv MV Gruzie*, (II), f. č. 8, svazek 24, spis č. 1, s. 1.

14 Tamtéž, spis č. 6, s. 1.

15 Tamtéž, spis č. 67, s. 1–2.

V roce 2010 bylo do archivních fondů doplněno 670 knih z knihovny Imeli, 198 ročníků různých novin z Veřejné knihovny v Tbilisi a 361 archivních jednotek protokolů ze zasedání byra okresního výboru komunistické strany okresu Lentechi.

Během tbiliských událostí na přelomu let 1991–1992¹⁶ byla velká část Archivu KGB a Archivu Ministerstva vnitra Gruzie zničena. Administrativní budovy ministerstva vnitra a KGB (stojí vedle sebe na adrese Lesia Ukrainka 4) shořely a zničena byla většina v nich uložených fondů. Šlo například o tyto archivní materiály: osobní spisy bývalých zaměstnanců KGB Gruzie (přes 22 000 svazků), materiály řízení tajné agentury (přes 7000 svazků), souhrnné zprávy, registrační karty, hlášení a další dokumenty získané z KGB SSSR v letech 1921–1990 (přes 70 svazků), protokoly z výslechu svědků, okresních tajemníků komunistické strany a odpovědných osob, vedených v tzv. Mingrelském případu (20 svazků), materiály menševických organizací v Gruzii z let 1921–1937, materiály trockistických organizací v Gruzii z let 1921–1939, materiály a spisy týkající se státních prověrek osob a kategorizace válečných zajatců za druhé světové války (45 000 svazků); trofejní materiály, seznamy a osobní karty (přes 40 000 jednotek), zastavené trestní případy rehabilitovaných osob (přes 48 000 spisů), kriminální trestní případy (přes 17 000 spisů), materiály týkající se přezkumu a spisy repatriovaných osob (přes 2000 spisů), operativní (přes 1300) a sledovací (přes 3000) spisy, materiály týkající se událostí 9. března 1956¹⁷ (12 svazků) a materiály týkající se povstání gruzínských zajatců proti Němcům na nizozemském ostrově Texel v Severním moři na konci druhé světové války¹⁸.

V lednu 1992 byly archivní spisy KGB dočasně umístěny v budově gruzínského Státního archivu. V dubnu až květnu 1995 poskytlo vedení ministerstva národní bezpečnosti prostor ve vědecko-technické budově Modula.¹⁹

V roce 2005, po sloučení ministerstva národní bezpečnosti a ministerstva vnitra, byly spisy, které nezničil požár (transportní seznamy přesídlenců z let 1941–1951, spisy zvláštních přesídlenců a normativní akty ministerstva vnitra a vyšetřovací spisy), vzhledem k jejich malému počtu sloučeny s analogickými archivními fondy KGB.

Ve stejném roce předala gruzínská prokuratura archivu 3324 spisů (především vyšetřovacích ze třicátých let) a byl zahájen proces obnovy archivních materiálů, které

16 Viz pozn. 12.

17 Dne 25. února 1956 pronesl Nikita Chruščov (1894–1971) na uzavřeném jednání XX. sjezdu KSSS projev *Kult osobnosti a jeho důsledky*, v němž odsoudil Stalinovy vládnoucí praktiky. První vlna protestů přišla 4. března 1956, kdy se u pomníku „Velkého vůdce“ v Tbilisi sešla skupina studentů a přítom došlo k roztržkám. Devátého března se příslušné orgány pokusily situaci zklidnit, avšak neúspěšně. Demonstranti se rozhodli obsadit ministerstvo komunikací a odeslat z něj dopis do Moskvy a také redakci novin *Komunisti*, přičemž došlo ke střetům s jejich ostrahou. Nakonec byli rozehánáni za pomoci povolane armády. Oficiální počet obětí na životech nebyl oznámen. Řada lidí byla zraněna a zhruba dvě stovky zatčeny.

18 Povstání gruzínského praporu Wehrmachtu „Královna Tamara“ vytvořeného ze zajatých rudoarmějců gruzínské národnosti. Ti nebyli ideovými přívrženci hitlerismu a v jednotce působily od roku 1944 tajné antifašistické skupiny. Boje trvaly od noci ze 4. na 5. dubna 1945 až do kapitulace Německa, respektive ještě dokonce i po ní. Z asi 800 Gruzínců jich nejméně 565 padlo, přeživší pak byli povinně repatriováni do SSSR.

19 Původně v ní byl výzkumný ústav, dnes sídlo ministerstva národní bezpečnosti.

byly ve velmi špatném stavu. Jedná se o obtížnou, nákladnou a zdlouhavou práci, které se ujali zaměstnanci archivu a přizvaní odborníci.

V roce 2006 byly zahájeny práce na elektronickém systému vyhledávání archivních materiálů.

Struktura a funkce

Archiv Ministerstva vnitra Gruzie se skládá ze čtyř oddělení.

Pracovníci 1. oddělení zpracovávají fondy gruzínské KGB a sovětské milice, připravují a vydávají občanům potvrzení týkající se represí, přesídlení a rehabilitace. Jsou také k dispozici vědcům a badatelům zabývajícím se studiem sovětské minulosti a podílejí se na různých vědecko-výzkumných aktivitách.

Pracovníci 2. oddělení zpracovávají fondy Stranického archivu Gruzie, připravují materiály pro tuzemské i zahraniční badatele, kteří se zabývají dějinami a činností ústředního výboru Komunistické strany Gruzie, Ústřední kontrolní komise pro prověrky a čistky v Komunistické straně (b) Gruzie (1921–1922), Zakavkazského krajského výboru Všeruské komunistické strany (b) (1922–1936), Společnosti starých bolševiků a Ústředního výboru leninského komunistického svazu mládeže Gruzie (1921–1991). V tomto oddělení se nacházejí fondy guberniálních, městských a okresních výborů komunistické strany a Komsomolu, stranických výborů a základních stranických organizací a dalších stranických struktur.

Zaměstnanci 3. (tvůrčího) oddělení pracují na vydávání dvojjazyčného časopisu (od roku 2008 vychází *Archivní věstník* v gruzínském a anglickém jazyce, včetně zvláštních čísel) a dalších materiálů.

Archiv rovněž spolupracuje na výrobě dokumentárních filmů, pořadů a článků. Jeho zaměstnanci se podílejí na různých vzdělávacích a dalších akcích, televizních pořadech o nedávné historii Gruzie, při nichž využívají archivní materiály. Kromě účasti na natáčení dokumentárních historických filmů točí archiv od roku 2008 také vlastní dokumenty. Za zmínku stojí filmy o Polské operaci²⁰, o nařízení č. 00486²¹, o sovětizaci Gruzie²², gruzínských disidentech či vraždě známého gruzínského spisovatele a veřejného činitele Ilji Čavčavadzeho (1837–1907)²³, který čerpá z materiálů o trestním řízení vedeném proti jeho vrahům, jež jsou uloženy v archivu.

20 Pronásledování občanů polské národnosti v letech 1937–1938.

21 Rozkaz NKVD č. 00486 o spuštění represí proti zrádcům vlasti, členům trockistických špiónsko-díverzních organizací odsouzených vojenským kolegiem a vojenským tribunálem podle první a druhé kategorie od 1. srpna 1936 a také pravidla zatýkání žen zrádců vlasti, členů trockistických organizací, špiónů a díverzantů.

22 Okupace Gruzie sovětskou XI. armádou v únoru 1921.

23 Gruzínský politik a spisovatel, který vystupoval proti ruskému útlaku svého národa (v roce 1987 byl gruzínskou církví svatořečen jako Svatý Ilja Spravedlivý). Patřil ke stoupencům liberalismu a umírněného nemarxistického socialismu. V roce 1907 byl spolu se svou ženou zavražděn. I když jsou známi vykonavatelé vraždy, kdo za ní opravdu stál, není jasné. Mohla to být carská ochranka, která ho léta sledovala, nebo bolševici, jimž vadil jeho odpor k násilí. Soudí se, že v pozadí mohl mj. stát bolševik a později Stalinův spolupracovník Sergo Ordžonikidze (viz dále). Sám Stalin si však Čavčavadzeho tvorbu vážil.

Dne 22. října 2010 uspořádal archiv výstavu fotografií pod názvem *Rudá historie*, ve dnech 22. až 26. října 2010 pak proběhla také v Tbilisi gruzínsko-americká konference nazvaná *Učme se minulosti pro budoucnost*.

Archiv každoročně vydává nástěnný kalendář, který doplňují fakta o nedávné historii Gruzie a významné archivní dokumenty, zajímavé dopisy a vyšetřovací materiály.

Pracovníci 4. oddělení (digitalizace a restaurování) skenují spisy a vytvářejí elektronické databáze, čímž pomáhají zpřístupnit mnoho zajímavých dokumentů široké veřejnosti. Digitalizováno bylo více než 8000 fotografií. Po dokončení těchto prací výrazně vzrostl zájem o archiv a zvýšil se počet návštěv profesionálů i žádostí z řad veřejnosti.

Zaměstnanci oddělení, kteří absolvovali speciální školení v gruzínském Národním archivu a gruzínské Národní knihovně, se věnují restaurování a konzervaci starých archivních dokumentů, které mají velkou historickou a vědeckou hodnotu. Do dnešního dne bylo zrestaurováno množství dokumentů, jež tak byly zpřístupněny badatelům a dalším zainteresovaným osobám.

Při archivu funguje vědecká rada, jejíž členové se aktivně zapojují do práce a debaty o dalším vědeckém směřování archivu a konzultují rozpracované projekty, včetně vydávání časopisu *Archivní věstník*. Členy rady jsou přední odborníci působící v akademických institucích mnoha zemí:

- Thomas Blanton – ředitel Národního bezpečnostního archivu na univerzitě George Washingtona (USA)
- Ronald Grigor Suny – profesor Michiganské a Chicagské univerzity (USA)
- Arsenij Raginskij – předseda sdružení Memorial (Rusko)
- Jeremy Smith – profesor historie a politikologie na Karelském institutu při Východofinské univerzitě (Finsko)
- Eric Scott – docent na Kansaské univerzitě (USA)
- Timothy Blauvelt – ředitel Americké rady pro mezinárodní vzdělávání (USA, Gruzie)
- Oliver Reisner – zástupce Evropské unie v Gruzii
- Giorgi Mamulia – doktor působící na L'École des hautes études en sciences sociales v Paříži (Francie)
- Marcin Majewski – vedoucí oddělení archivních studií Ústavu paměti národa – IPN (Polsko)
- Jeffrey Rossman – profesor Virginské univerzity, ředitel Centra pro ruská východoevropská a euroasijská studia – CREES (USA).

Archiv spolupracuje s různými národními organizacemi a institucemi, mezi něž patří například organizace IDFI²⁴, Laboratoř studia sovětské minulosti (SOVLAB)²⁵, Národní archiv Gruzie a Národní knihovna gruzínského parlamentu.

24 The Institute for Development of Freedom of Information je gruzínská nevládní organizace založená v roce 2009 historiky/badateli Levanem Avalishvilim a Giorgi Kldiashvilim. Více o ní viz – <https://idfi.ge/en> (citováno k 12. 12. 2017).

25 Viz <http://sovlab.ge/about-us/organization> (citováno k 12. 12. 2017).

V rámci archivu působí také analytická skupina. Její zaměstnanci studují archivní materiály, které mají zvláštní historickou hodnotu, připravují vědecké články a monografie a jsou zapojeni do vydávání archivních dokumentů.

Archiv Ministerstva vnitra Gruzie se aktivně podílí na mezinárodní spolupráci. Díky Nadaci Heinricha Bölla vycestovali ředitel archivu a zástupci nevládních organizací na pracovní návštěvu Německa a Estonska s cílem výměny zkušeností. Zaměstnanci archivu pak v rámci rozvoje společných projektů navštívili další země.

Archiv spolupracuje s různými mezinárodními organizacemi a muzei, z nichž stojí za zmínku Hooverův institut Stanfordské univerzity; United States Holocaust Memorial Museum (vše USA); Ústav národní paměti (Varšava, Polsko); Ústav pro studium totalitních režimů (Praha, Česká republika); Západofinská univerzita (Finsko) a Sdružení Memorial (Rusko).

Archiv ve spolupráci s Hooverovým institutem odvádí množství práce na poli shromažďování, digitalizace a sestavování databáze k dějinám Gruzie 20. století.

S Muzeem holocaustu spolupracuje na zajištění přístupu k dokumentům a také poskytuje jejich kopie muzeu.

Se Západofinskou univerzitou rozvíjí projekt pod názvem *Gruzínský národ a sovětský režim: události 9. března 1956*. V jeho rámci jsou zkoumány a publikovány příslušné archivní dokumenty.

Ve spolupráci s Porúrskou univerzitou probíhá výzkum, jsou rozvíjeny projekty v oblasti vzdělávání a je zajišťována dostupnost relevantních archivních dokumentů. V průběhu posledních čtyř let byla na základě dokumentů z Archivu MV Gruzie provedena společná práce na studiu Velkého teroru v Gruzii a byla připravena a vydána dvoudílná monografie²⁶.

Ve spolupráci s Tbiliskou státní univerzitou, Porúrskou univerzitou, Ústavem německých dějin v Moskvě a Nadací Volkswagen archiv realizoval projekt s názvem *Bolševický řád: masové represe v Gruzii v letech 1937–1938*.

Archiv aktivně spolupracuje s polským Ústavem národní paměti. Na základě zkušeností polských kolegů chce spolupracovat na pátrání po místech, kde jsou pohřbeny oběti rudého teroru.

Spolu s pražským Ústavem pro studium totalitních režimů publikoval sborník (v gruzínském, českém a anglickém jazyce) věnovaný disidentskému hnutí v Československu a v Gruzii.²⁷ Autoři této zprávy vydali článek v *Securitas Imperii* o disidentovi Revazu Cincadzem²⁸. V budoucnu plánujeme prohloubení vědecké a výzkumné práce s těmito institucemi.

Společně s Institutem pro rozvoj svobodného přístupu k informacím (IDFI), velvyslanectvím Švýcarska v Gruzii a pobočkou Nadace Heinricha Bölla na jižním Kavkaze realizoval archiv projekt pod názvem *Stalinovy gruzínské seznamy, 1937–1938*²⁹.

26 *Bolševistskij porjadok v Gruzii* (2 díly). Archiv MV Gruzie, Tbilisi 2015.

27 *The Dissident Movement in Czechoslovakia and Georgia (Brief Review)*. Archive of the Ministry of Internal Affairs, Tbilisi 2013.

28 TUŠURAŠVILI, Omar – LUARSABIŠVILI, Vladimir: Materiály o okupaci Československa v roce 1968 v archivu Ministerstva vnitra Gruzie. *Securitas Imperii*, 2014, č. 24, s. 180–202.

29 *Stalinskije spiski iz Gruzii*. Heinrich Böll Stiftung – South Caucasus, Tbilisi 2013.

Zaměstnanci archivu provádějí vědeckou činnost v následujících oblastech:

První se věnuje studiu historie disidentského hnutí v Gruzii. Po skončení dvouletého projektu byla vydána monografie podrobně mapující otázky jeho vzniku, formování a vývoje.³⁰ Je v ní představena celá historie disentu – od počátku v roce 1956 až do konce v roce 1989. Materiál obsažený v monografii a zjištěné závěry umožňují nové a přesnější hodnocení tohoto kritického období v nedávné historii Gruzie. Kniha vychází z materiálů Archivu Ministerstva vnitra Gruzie (bývalého Archivu KGB, jakož i archivních fondů ústředního výboru Komunistické strany Gruzie a ministerstva vnitra). V něm jsou uloženy trestní spisy, které umožňují zrekonstruovat konkrétní události, odkryt způsob boje proti opozici a posoudit oprávněnost rozsudků.

Druhou oblastí je studium historie zvláštních přesídlenců. Je plánována monografie vycházející z archivních dokumentů a týkající se historie vystěhování gruzínských občanů různých národností v období komunistického režimu.

Třetí oblastí vědeckého výzkumu prováděného ve spolupráci s IDFI je projekt, jehož cílem je pátrání po místech, kde jsou pohřbeny oběti represí třicátých let v Gruzii. Archiv na základě zkušeností získaných polským IPN při jeho rozsáhlé práci v této oblasti plánuje tuto činnost.

Čtvrtý směr představuje projekt vytvoření zvláštního fondu příslušníků KGB Gruzie. Zaměstnanci archivu vedou s některými z nich videorozhovory, jejichž cílem je uchovat pro další studium metody práce KGB.

Pátou oblastí výzkumu je spolupráce s Nadací Konrada Adenauera v Gruzii, v jejímž rámci byla připravena a vydána monografie *Sbobem, bratři, dnes v noci nás popraví*³¹ obsahující archivní materiály z prvních let sovětizace Gruzie.

Archivní fondy

Část 1. Archiv KGB Gruzie a sovětské milice

Fond č. 1. Jsou v něm shromážděny normativní akty (výběr zajímavých) – nařízení, směrnice, rozhodnutí a protokoly ze zasedání Mimořádné komise (Čeky) SSSR, Státní politické správy (GPU), Lidového komisariátu vnitřních záležitostí (NKVD) a ministerstva vnitra (MV). Fond obsahuje 1134 svazků označených: přísně tajné, tajné a důvěrné.

Normativní akty z let 1917–1990 (dokumenty z roku 1921 se nedochovaly) jsou tematicky různorodé a obsahují informace: o personálním obsazení, o boji proti špiónáži, banditismu, loupežím, spekulacím, pašování, alkoholismu atd., o zpravodajské službě, držení zbraní a cenností, o vnitřní disciplíně, plnění příkazů a předpisů, řešení případů před vojenskými tribunály, konfiskacích a rekvizicích, ochraně státních hranic, cenzuře státních a soukromých divadel, výjezdech do zahraničí, diplomatickém majetku a poště, kurýrní službě, tajné agendě, vydávání časopisů, přijímání do pracovního poměru a konspiraci, kontaktech s cizinci, činnosti GPU, půjčkách, tajné

30 TUŠURAŠVILI, Omar – LUARSABIŠVILI, Vladimir: *The history of the Georgian dissident movement*. Archive of the Ministry of Internal Affairs, Tbilisi 2016.

31 *Farewell brothers! We are being shot tonight*. Konrad Adenauer Stiftung, Tbilisi 2016.

korespondenci, posuzování žádostí, vězeňských statistikách, vydávání diplomatických a tranzitních víz, organizování sportovních akcí, rozdělování osob v koncentračních táborech, vydávání peněžních osvědčení, zákazu fotografování a filmování ve vojenských jednotkách, zákonu o vojenské službě, skladování literatury, právech konzulárních misí, předpisech hygienické inspekce, prodeji koní, vedení speciálních chovatelských stanic, příjezdu a odjezdu cizinců do a ze SSSR, otiscích prstů zločinců, pravidlech kategorizace osob, uchování státního tajemství, plnění operativních úkolů a další.

Fond č. 6 (vyšetřovací spisy). Ve fondu jsou uloženy trestní spisy z let 1919–1989 vedené představiteli Mimořádné komise (Čeky) SSSR, GPU, NKVD, ministerstva vnitřní (MV) a Výboru státní bezpečnosti (KGB). Obsahuje 20 000 svazků. Více než polovina z nich byla vedena z politických důvodů. Proti pachatelům v této kategorii byla vznesena obvinění podle článků 58-10 (agitace a propaganda s cílem svržení sovětské moci) a 58-11 (aktivity zaměřené na přípravu nebo spáchání trestného činu). Osoby vedené v trestních spisech byly také souzeny za následující trestné činy:

Označení trestného činu	Paragraf trestního zákoníku
Vlastizrada	58.1 (a b)
Špionáž	58.6
Záškodnictví	58.7
Terorismus	58.8
Nezákonný přechod hranic	84
Pašování	58.24
Valutové machinace	58.27
Výroba falešných dokladů	58.22
Spekulace	142

Ve fondu se nachází i materiály do období sovětizace Gruzie související s aktivitou 9. a 11. ruské armády. Jedná se o unikátní materiál, a to jak díky obsahu, tak i díky přiloženým fotografiím, dokumentům a osobní korespondenci. Jsou v něm také uloženy spisy týkající se povstání roku 1924 (nazývané „dobrodružství roku 1924“). Informace se nacházejí v materiálech z let 1925–1927 a jedná se přibližně o 4100 spisů.

Velkou část sbírek archivu KGB tvoří materiály zabývající se represemi let 1937–1938 – jedná se přibližně o 4180 spisů. Velmi objemné trestní spisy vznikly v období druhé světové války a po ní. Tyto případy se týkají zejména článku 58-1 (velezrada) trestního zákona, podle nějž byly ukládány tresty odnětí svobody až na 25 let. Zároveň na udání rodinného příslušníka zrádce vlasti byli souzeni i jeho příbuzní. Nacházejí se zde i tzv. emigrantské případy, vedené po období reemigrace členů vlády nezávislé Gruzie a jejich příznivců do SSSR v letech 1951–1956.

Z trestních spisů ze 70. let je třeba zmínit ty, které se týkají disentu a vytvoření Helsinského výboru v roce 1976. Poskytují vhled do tohoto období veřejného života země. Co se týká trestních spisů 80. let, zvláštní pozornost zasluhuje spis č. 8309 (22 svazků) o únosu letadla z 18.–19. listopadu 1983.

Fond č. 8 (Protokoly ze zasedání Čěky, zakavkazské Čěky, GPU, zakavkazského OGPU, NKVD, zakavkazského NKVD). Tbilisi bylo centrem zakavkazských politických a policejních orgánů. Tento fond tedy obsahuje protokoly ze zasedání zakavkazské Mimořádné komise (zakavkazské Čěky, včetně protokolů z Arménské a Ázerbájdžánské SSR), zakavkazské Státní politické správy (zakavkazské GPU), Mimořádné komise Gruzínské SSR (Čěky), Státní politické správy Gruzínské SSR (GPU), Lidového komisariátu vnitřních záležitostí (NKVD), jakož i seznamy vysídlených a přesídlených osob a protokoly ze zasedání republikové komise pro přezkoumání kontrarevoluční činnosti.

Celkem jde o 648 spisů z let 1921 až 1955 včetně spisů týkajících se: Čěky Gruzínské SSR z let 1921–1926 – 13 spisů (protokoly ze zasedání komise, předsednictva, senátu soudu), GPU Gruzínské SSR z let 1927–1934 – 116 spisů (protokoly ze zasedání, protokoly ze zasedání mimořádných schůzí, materiály a seznamy vysídlených kulaků), Zakavkazské GPU – 164 spisů (protokoly z jednání a zápisy, protokoly ze zasedání soudního senátu), Zakavkazského NKVD z let 1934–1938 – 133 protokolů, každý o přibližně 460–500 stranách (protokoly ze zasedání tzv. trojky³², protokoly ze zasedání tzv. vojenské trojky), NKVD Gruzínské SSR z let 1937–1938 – 122 protokolů z roku 1937, odsouzeno bylo 21 108 lidí, z nichž 10 564 bylo popraveno; protokoly ze zasedání tzv. národní trojky (v roce 1938 celkem 52 protokolů, odsouzeno a popraveno 494 lidí).

V letech 1934 až 1938 přistoupila sovětská vláda v Gruzii k masovým represím. Soudy probíhaly také formou tzv. trojek (kulacké, národní, milicí), které rozhodovaly o osudu lidí. Odsuzovaly na základě obvinění z protisovětské agitace, kontrarevoluce atd. k trestu smrti nebo deseti letům vězení v pracovních táborech Sovětského svazu.

Ve fondu jsou uloženy seznamy vysídlených a přesídlených osob (dva spisy z roku 1929) a protokoly ze zasedání republikové komise k přezkoumání kontrarevolučních činů (18 spisů z let 1954–1955).

Nacházejí se v něm také protokoly ze zasedání Zvláštní trojky NKVD Gruzínské SSR týkající se případů vedených proti významným osobnostem veřejného života gruzínské společnosti, a to včetně básníka Ticiana Tabidzeho, dirigenta Evgenije Mikeladzeho, generála Georgije Mazniašviliho, vědce Vachtanga Kotetišviliho a dalších.

Fond č. 9 se týká veřejných prověrek a materiálů o kategorizaci osob³³ a nacházejí se v něm písemnosti z let 1946–1951, celkem 1303 spisů. Před požárem v archivu KGB (při událostech let 1991–1992) se ve fondu nacházelo 45 000 spisů, které ale téměř kompletně shořely.

32 Skládaly se z lidového komisaře vnitra jako předsedy a dvou přisedících – prokurátora a představitele komunistické strany (prvního tajemníka).

33 Po druhé světové válce byli zajatí němečtí vojáci soustředěni do zvláštních táborů, kde se zjišťovala míra jejich provinění proti Sovětskému svazu – poté byli buď popraveni, nebo odesláni na práci a teprve v roce 1955 se mohli vrátit do Německa.

Osoby, které se v průběhu druhé světové války ocitly v zajetí, podléhaly zvláštní prověrce a vyšetřování, po nichž byly posílány do tzv. filtračního tábora, kde vykonávaly nucené práce. Staly se oběťmi represí na základě obvinění ze spolupráce s německou armádou.

Fond č. 12 obsahuje akta a korespondenci týkající se výkonu nejvyššího trestu – poprav osob odsouzených v letech 1921 až 1952 (92 spisů). Podle dokumentů bylo v tomto období odsouzeno k smrti a popraveno 16 693 lidí.

Ve fondu jsou také uloženy: seznamy osob odsouzených výjezdním zasedáním Vojenského kolegia Nejvyššího soudu SSSR, protokoly (kopie) ze zasedání soudu Mimořádné rady NKVD SSSR, seznamy soudních a odvolacích spisů osob, které byly odsouzeny Vojenským tribunálem, a korespondence týkající se zápisu do archivu, seznam osob odsouzených v letech 1937–1938 NKVD a prokuraturou (dvojkou)³⁴.

Fond č. 13. Jedná se o fond zvláštních přesídlenců, ve kterém jsou uloženy seznamy a spisy zvláštních přesídlenců z let 1941 až 1951. Tyto tzv. „transportní seznamy“ obsahují informace jak o přesídlencích, tak o těch, kteří se po přesídlení vrátili. V seznamech jsou uvedeny hlavy rodin a počty s nimi přesídlených členů rodiny, v některých případech i jména a příjmení dospělých členů rodiny a počet mladistvých. Jsou také uvedeny počty vagonů a transportů, kterými byli převáženi.

Přesídlení podléhali emigranti, „zrádci lidu a vlasti“, bývalí váleční zajatci, kteří byli vedeni v národních jednotkách německé armády, lidé podezřelí z kontaktu s tureckou rozvědkou a jejich rodinní příslušníci, osoby různého etnického původu (Řekové, iráňští a turečtí státní příslušníci, stejně tak Němci, Kurdové, Hemšové a další), tělesně postižení a mladiství.

Přesídlenci byli transportováni hlavně do střední Asie (Uzbecká SSR, Kyrgyzská SSR), do Kazašské SSR, na Dálný východ a na Sibiř.

Masové přesídlování bylo zahájeno v roce 1941 poté, co 8. října 1941 vydal tehdejší Lidový komisariát státní bezpečnosti (NKGB) SSSR nařízení č. 744, na základě něhož byly přesídleny osoby německé národnosti.

Fond č. 14 obsahuje seznamy mrtvých, zajatých a nezvěstných z druhé světové války – informace o 120 000 osobách, celkem 105 svazků. Je v nich uvedeno, z jakého gruzínského okresu byli povoláni vojáci a jaká byla jejich hodnost.

V seznamech jsou uvedeni nezvěstní, ti kteří padli na frontě, byli zajati nebo zemřeli na následky zranění. Dále zde najdeme informace o tom, kde jsou pohřbeni. Originály materiálů jsou uloženy v Podolsku (Ruská federace). Příjmení a jména vojáků a místní názvy jsou často zkomolené, což ztěžuje jejich identifikaci.

Fond č. 21 se týká rehabilitací, kde jsou uložena rozhodnutí prokuratury a seznamy osob rehabilitovaných Vojenským kolegiem Nejvyššího soudu Gruzínské SSR. Prokuratura Gruzínské SSR na základě příkazu prezidia Nejvyššího sovětu z 16. ledna 1989 vydala usnesení o rehabilitaci osob, které byly oběťmi represí ze strany GPU a Lidového komisariátu vnitřních záležitostí (NKVD). Fond obsahuje informace o zhruba 18 000 osobách.

Tento fond obsahuje také seznamy osob rehabilitovaných Soudním kolegiem Nejvyššího soudu Gruzínské SSR (v letech 1955–1960 rehabilitoval osoby odsouzené z politických důvodů) získané z gruzínského Národního archivu. Jedná se celkem o šest svazků, které obsahují více než 10 768 záznamů o rehabilitacích.

Část 2. Stranický archiv

V současné době má stranický archiv celkem 6081 fondů, ve kterých je soustředěno asi 570 tisíc spisů. Fondy jsou rozděleny do čtyř hlavních kategorií:

Základní fondy

Fond č. 1. Zvláštní složky 1922–1986 – jsou v něm uložena usnesení byra ÚV KS Gruzie označená jako „zvláštní složky“. Jde například o dokumenty o trockistech, represích v letech 1937–1938, gruzínské národní legii, která působila v Německu během druhé světové války, a o tbiliských událostech 9. března 1956.

Fond č. 8. Institut dějin strany (marxismu-leninismu) při ústředním výboru komunistické strany obsahuje vzpomínky tzv. starých gruzínských bolševiků týkající se událostí z let 1890–1930, konkrétně založení gruzínské sociálně demokratické strany, její rozdělení na bolševiky a menševiky, jejich boj proti ruské carské správě Kavkazu; taktiku bolševického boje v době mezi první a druhou revolucí (1905–1907 a 1917); činnost bolševiků a organizace tzv. povstání proti Gruzínské demokratické republice³⁵, její svržení ve spolupráci s Rudou armádou. Nacházejí se v něm vzpomínky na jednotlivé vedoucí bolševiky, mezi nimiž zvláštní místo zaujímají dokumenty o revoluční činnosti J. V. Stalina. Ve fondu jsou uloženy i sborníky vědeckých prací ústavu a kopie dokumentů četnictva z let 1897–1914.

Fond č. 10. Ústřední kontrolní komise pro prověrky a čistky v KS(b) Gruzie 1921–1922 obsahuje seznamy osob vyloučených z KS(b) Gruzie na základě rozhodnutí komise, jakož i jejich prohlášení, životopisy, osobní spisy a další materiály.

Fond č. 13. Zakavkazský krajský výbor Všesvazové komunistické strany (b) 1922–1936 obsahuje protokoly ze zasedání předsednictva, pléna, sekretariátu a byra krajského (gruzínsko-arménsko-ázerbájdžánského) výboru Zakavkazské sovětské socialistické federativní republiky a stenografické záznamy ze sjezdů komunistických organizací. Hlavní místo zaujímají materiály o boji zakavkazských bolševiků proti antikomunistickým stranám a skupinám, zejména proti menševikům (v Gruzii), dašnakům (v Arménii)³⁶ a musavatům (v Ázerbájdžánu)³⁷.

35 První novodobý samostatný gruzínský stát, který existoval v letech 1918–1921.

36 Politická strana Arménská revoluční federace (ARF) byla založena v roce 1890 v Tbilisi. Jejím cílem byl vznik svobodné a sjednocené Arménie, mezinárodní uznání genocidy spáchané na Arméncích Osmanskou říší za první světové války a posílení státnosti.

37 Musavatská strana byla založena v roce 1911 v Baku. Jejím cílem je jednota všech muslimů, respektive obnovení nezávislosti všech muslimských národů.

Fond č. 14. Ústřední výbor KS Gruzie 1921–1991 je největší co do objemu. Jsou v něm uloženy protokoly ze zasedání předsednictva, pléna, sekretariátu a byra ÚV Komunistické strany Gruzie, stenografické zápisy ze sjezdů, zprávy oblastních, městských a okresních výborů na různá témata; korespondence mezi úřady, dopisy z ÚV KSSS; materiály týkající se práce oblastních výborů Abcházie, Adžárie a Jižní Osetie.

Mezi archiváliemi zaujímají zvláštní místo dokumenty týkající se formování Gruzínské SSR (dvacátá léta 20. století), antisovětského národního hnutí a srpnového povstání, náboženství a boje proti němu, vytvoření Mimořádné komise (Čeky) a její činnosti, gruzínské emigrace (1921–1924), přesídlení kulaků a duchovenstva, čístek v řadách Komunistické strany Gruzie v letech 1935–1936, represí let 1937–1938, druhé světové války, masového přesídlování v letech 1941–1951, konkrétně přesídlování občanů německé a řecké národnosti, dokumenty týkající se událostí 9. března 1956, komunistické ideologie při práci s masami, rehabilitací obětí represí, činnosti protisovětských a disidentských organizací, událostí 9. dubna 1989 a jejich průběhu v autonomní republice Abcházie a Jižní Osetie, konfrontace mezi různými vedoucími činiteli a vnitrostranického boje.

Významné místo zaujímají materiály týkající se činnosti útvarů ÚV KS Gruzie, zejména organizačně-stranické práce, agitace a propagandy, průmyslu a dopravy, vědy a vzdělávacích institucí, stavebnictví a městského hospodářství, lehkého a potravinářského průmyslu, zemědělství, zdravotnictví, obchodu, plánovacích a finančních orgánů, administrativních orgánů, armády, kultury.

Většina otázek obsažených v protokolech ze zasedání pléna, předsednictva, byra, sekretariátu ÚV Komunistické strany Gruzie se týká následujících okruhů: jmenování a odvolání osob zaujímajících nomenklaturní funkce v ÚV Komunistické strany Gruzie, v oblastních výborech Abcházie, Adžárie, Jižní Osetie, v guberniálních a okresních výborech, protokoly ze zasedání stranicko-ekonomického aktivu ÚV KS Gruzie, usnesení přijatá ÚV KS Gruzie týkající se různých záležitostí, přijímání kandidátů na členství ve straně a členů strany, schválení rozhodnutí městských a okresních výborů týkající se přijetí kandidátů na členství v KS Gruzie a přijetí za člena strany, stranické tresty (udělení důtky, stažení důtky, vyloučení ze strany, znovupřijetí do strany), žádost a odvolání o stažení stranické důtky, vystoupení ze strany, počty členů stranických organizací, udělení čestných titulů a vyznamenání, přiznání osobních republikových a svazových důchodů, otázky administrativně-územního rozdělení, změny názvů měst, okresů, osad a vesnic, rehabilitace politicky stíhaných osob, doporučení pro cesty do zahraničí a návštěvy vysokých hodnostářů ze zahraničí.

Ve fondu č. 14 se nacházejí následující materiály z různých oddělení a odborů:

- Stenografické záznamy ze sjezdů KS Gruzie, dotazníky delegátů
- Protokoly ze zasedání pléna, předsednictva, byra a sekretariátu oblastních výborů Abcházie, Adžárie a Jižní Osetie KS Gruzie, stenografické záznamy ze stranických konferencí
- Korespondence mezi ÚV KS Gruzie a ÚV KSSS
- Důvodové zprávy a informace z krajského výboru, guberniálního výboru, městských

a okresních výborů KS Gruzie týkající se různých otázek, které byly zaslány na ÚV KS Gruzie

- Oběžníky a usnesení přijatá ÚV KSSS a ÚV KS Gruzie
- Důvodové zprávy vedoucích oddělení a instruktorů ÚV KS Gruzie, odpovědi a informace týkající se různých otázek
- Žádosti, dopisy a stížnosti pracujících zasláné na ÚV KSSS a ÚV KS Gruzie
- Informace o volbách do Nejvyššího sovětu Gruzínské SSR a do místních sovětů
- Materiály týkající se práce kontrolní, stranické a revizní komise ÚV KS Gruzie
- Materiály z různých oddělení (agitace a propaganda, ideologie, vzdělávání, kultura, těžký, lehký a obranný průmysl, zemědělství, zdravotnictví, hospodářství, obchod, doprava) ÚV KS Gruzie
- Materiály ženské organizace ÚV KS Gruzie (1921–1928)
- Informace o výstavbě různých objektů (vodních elektráren, letišť, námořních přístavů, závodů, továren, metra, jaderného reaktoru)
- Náboženské otázky
- Materiály týkající se masových represí
- Materiály týkající se druhé světové války
- Dokumenty, které se týkají různých politických událostí (povstání roku 1924, činnosti menševiků v zahraničí, přesídlování duchovenstva, kulaků, událostí 9. března 1956, 14. dubna 1978³⁸ a 9. dubna 1989³⁹)
- Dokumenty týkající se kultu osobnosti
- Dokumenty týkající se disidentského hnutí
- Materiály týkající se stranických čistek (v letech 1921, 1922, 1929)
- Záznamy o prověrkách stranických dokumentů (90 spisů z let 1935 a 1936)
- Informace týkající se práce administrativních a policejních orgánů
- Materiály týkající se práce gruzínské Společnosti přátelství a kulturní spolupráce se zahraničím a gruzínské Společnosti pro kulturní vztahy s krajiny žijícími v zahraničí
- Dokumenty týkající se navrácení gruzínskému archivu z Francie⁴⁰
- Materiály týkající se stálého výboru Světového kongresu národů za mír pro zákaz jaderných zbraní
- Materiály o činnosti různých veřejných organizací a tvůrčích svazů
- Materiály týkající se Gruzínců žijících v íránské provincii Ferejdunshahr, meschet-ských Turků a Gruzínců žijících v Ázerbájdžánu (Ingilojci)
- Dokumenty týkající se stažení knih (cenzura)
- Dokumenty týkající se národnostních menšin
- Informace o různých případech a událostech (kriminálních, přírodních katastrofách)
- Telegramy týkající se různých témat
- Materiály týkající se masmédií (televize, rozhlas, časopisy a noviny)

38 Jedna z nejdůležitějších událostí moderní gruzínské historie – za probíhajících demonstrací byla tehdy schválena revize ústavy, zejména její pasáže týkající se garancí rozvoje gruzínskému jazyka. Tento den se také stal jeho svátkem.

39 Rozehnutí pokojné demonstrace před úřadem vlády v Tbilisi armádou, při němž bylo 21 lidí zabito a stovky dalších byly zraněny nebo přiotráveny slzným plynem.

40 Jde o materiály gruzínské exilové vlády sídlící a působící do roku 1954 v Paříži.

- Různé statistické údaje o plánovaných úkolech a jejich plnění
- Roční stranické statistiky, rozpočet strany, účetnictví a finance
- Přehled stranických nomenklaturních funkcí
- Přehledy výplat zaměstnanců ÚV KS Gruzie

Fond č. 16. Ústřední kontrolní komise ÚV KS(b) Gruzie 1920–1938 obsahuje materiály o čistkách prováděných komisí ve stranických organizacích Abcházie, Adžárie, Jižní Osetie, oblastí Tbilisi, Kutaisi, Poti, Achalkalaki, Achalciche, Gori, Kachetie, zakavkazské a gruzínské Státní politické správy (GPU) a stranických organizací Rudé armády, seznamy členů vyloučených z KS(b) Gruzie, dotazníky členů a kandidátů na členství v KS(b) Gruzie, statistické údaje o členech vyloučených ze strany.

Fond č. 93. Společnost starých bolševiků 1930–1932 obsahuje vzpomínky pamětníků na revoluci z let 1905–1907, občanskou válku, boj za nezávislost v roce 1924 a také vzpomínky na J. V. Stalina.

Fond č. 96. ÚV Komsomolu Gruzie 1920–1990 obsahuje protokoly ze zasedání předsednictva, pléna, sekretariátu a byra ÚV Leninského komunistického svazu mládeže⁴¹ Gruzie, stenografické záznamy ze sjezdu LKSM Gruzie, různé zprávy oblastních, městských a okresních výborů, materiály o přijetí a vyloučení ze svazu a další.

Fondy újezdních, městských a okresních výborů komunistické strany a Komsomolu

V archivu jsou uloženy také fondy asi dvaceti újezdních, šedesáti městských a okresních výborů KS a LKSM Gruzie – celkem jde o cca 450 fondů. Dokumenty odrážejí všechny významné politické, ekonomické, sociální, kulturní a další události, které se odehrály v Gruzii v letech 1921–1991. Ve fondech městských a okresních výborů Komunistické strany Gruzie se nachází obrovské množství materiálu týkajícího se forem a metod práce stranických organizací. Jsou zde soustředěny protokoly ze zasedání pléna, předsednictva, byra a sekretariátu guberniálních, městských a okresních výborů strany a Komsomolu a stenografické záznamy ze sjezdů a konferencí a soukromé spisy členů strany. Jedná se například o:

Fond č. 29. Újezdní stranický výbor Kutaisi 1921–1930, který obsahuje protokoly ze zasedání sekretariátu a byra guberniálního výboru druhého největšího města Gruzie, stenografické záznamy z guberniálních stranických konferencí, dokumenty vztahující se k událostem v srpnu 1924 a přesídlování kulaků a duchovenstva v roce 1928.

Fond č. 17. Tbiliský stranický městský výbor 1920–1990 je jedním z nejzajímavějších a nejvýznamnějších fondů, který zaznamenává činnost městského výboru hlavního

41 Komunistický svaz mládeže, zkracovaný na Komsomol, byl založen 29. října 1918. Od roku 1922 nesl název Všesvazový leninský komunistický svaz mládeže – zkratka LKSM.

města. Jsou v něm soustředěny protokoly ze zasedání předsednictva, pléna, sekretariátu a byra městského výboru, stenografické záznamy ze stranických městských konferencí, různé dopisy, zprávy či korespondence, které pokrývají období let 1921–1991.

Stranické výbory a fondy základních stranických organizací

V souladu se Stanovami KSSS tvořily nejnižší články strany základní organizace. Ty byly vytvářeny jak v nejvyšších orgánech státní moci, tak v jakékoliv organizaci, instituci a ve výrobě. Většina fondů uložených v archivu se týká základních stranických organizací. Patří mezi ně základní stranické organizace různých ministerstev, výborů při Radě ministrů, guberniálních, městských a okresních výborů, soudů, státního zastupitelství, vzdělávacích institucí (škol, vysokých škol), ústavů Akademie věd, podniků, továren, zdravotnických zařízení, kultury, sociální sféry, tvůrčích svazů, veřejných organizací, kolchozů a sovchozů.

Mezi archivními dokumenty základních stranických organizací se nacházejí protokoly ze zasedání stranických výborů, které objasňují, jak vypadalo představení zaměstnance konkrétní organizace jako kandidáta na členství ve straně nebo jeho vyloučení ze strany, jakož i zvážení dopisů obdržných z ÚV KSSS, rozhodnutí a usnesení různých sjezdů a stranických konferencí.

Z těchto fondů je třeba zmínit fondy těch organizací, továren a podniků, jejichž stranické výbory se těšily stejným právům jako okresní výbory. Patří mezi ně:

Fond č. 543. Stranický výbor tbiliského leteckého závodu Dimitrov 1940–1977 obsahuje protokoly ze zasedání byra stranického výboru tohoto podniku, měsíční a roční zprávy a další.

Fond č. 947. Stranický výbor Tbiliské státní univerzity 1922–1984 obsahuje protokoly ze zasedání valných shromáždění a stranického byra stranických organizací jednotlivých fakult univerzity, informace a kádrové posudky související se stranickými čistkami, informace o protikomunisticky zaměřených skupinách studentů na univerzitě, důvodové zprávy o protisovětské činnosti studentů, protokoly předvolebních setkání pedagogického sboru, studentů, zaměstnanců a pracovníků univerzity a další.

Fond č. 1075. Stranický výbor Ministerstva vnitra Gruzínské SSR 1921–1980 obsahuje protokoly ze zasedání byra stranického výboru ministerstva vnitra a ze schůzí jednotlivých oddělení ministerstva.

Fond č. 9787. Stranický výbor automobilového závodu v Kutaisi 1945–1983⁴² obsahuje protokoly ze zasedání byra stranického výboru uvedeného závodu, osobních spisů kandidátů na členství v KSSS a dalších dokumentů.

Fond č. 19597. Stranický výbor Komunistické strany Gruzie vodní elektrárny v Inguri 1962–1981 obsahuje protokoly ze stranických schůzí a zasedání stranického byra, protokoly ze stranických schůzí základních stranických organizací z různých oddělení, osobní spisy kandidátů na členství v KSSS a další.

Nestandardní fondy

Fond č. 3. Fotofond – bylo zdigitalizováno všech zhruba 8000 fotografií, jež pokrývají období od sedmdesátých let 19. století do konce 20. století. Jde o fotografie slavných gruzínských bolševiků (Josifa Stalina, Serga Ordžonikidzeho⁴³, Filippa Macharadzeho⁴⁴ ad.), stejně jako fotografie zachycující nejrůznější události.

Fond č. 4. časopisy a noviny – jde o 722 ročníků 50 různých novin a 428 výtisků 45 časopisů z různých období.

Fond č. 5. knihy čítá 1550 knih včetně různých sborníků jako například KSSS v rezolucích a rozhodnutích kongresů, konferencí a plenárních zasedání ÚV (14 svazků), Dokumenty k zahraniční politice SSSR z let 1917–1938; Pohraniční vojska SSSR v letech 1918–1950 (6 svazků) a Zasedání Nejvyššího sovětu SSSR (stenografické zápisy) z let 1938–1990 (88 knih). Fond obsahuje také knihy, ve kterých je zachycen vztah mezi Sovětským svazem a různými zeměmi světa.

Archiv Ministerstva vnitra Gruzie je otevřen občanům, pořádá diskuse, vydává archivní informace týkající se rehabilitací, zvláštních přesídlenů (přesídlení, vysídlení), válečných zajatců a „prověrek filtrace“, výpisy z rejstříku trestů. V posledních letech, zejména po digitalizaci a přípravě elektronických databází, vzrostl zájem o archiv jak mezi obyvatelstvem, tak i mezi tuzemskými a zahraničními vědci. S ar-

43 Grigorij Konstantinovič Ordžonikidze (1886–1937), přezdívaný Sergo, byl gruzínský a sovětský politik, člen sovětského politbyra. Se Stalinem a arménským politikem Anastázem Mikojanem (1895–1978) tvořili tzv. Kavkazskou kliku. Ačkoliv byl Stalinovým přítelem, ten začal od roku 1936 jeho loajalitu zpochybňovat. Ordžonikidze měl navíc spory s Lavrentijem Berijou (1899–1954), o jehož praktikách odstraňování politických nepřátel věděl, a dokonce před ním varoval i samotného Stalina. Ten však pod Berijovým vlivem nechal volný průběh likvidaci Ordžonikidzeho bratra a Serga tak dohnal k sebevraždě.

44 Filipp Jesejevič Macharadze (1868–1941) byl gruzínský politik a bolševický funkcionář. Jako člen Ruské sociálně demokratické dělnické strany se zapojil do revolučních událostí v roce 1905. Údajně i on se měl podílet na vraždě Ilji Čavčavadzeho (viz pozn. 23). Po únorové revoluci v roce 1917 byl zvolen jako delegát na VII. sjezd strany a následně byl bolševiky dosazen do Zakavkazského krajského výboru. V dobách nezávislé Gruzie vedl odboj proti menševické vládě a po jejím pádu stanul na tři měsíce v čele gruzínského revolučního výboru (Revkomu). Od 28. února 1922 do 22. ledna 1923 stál v čele gruzínského Ústředního výkonného výboru (jeho předsedou byl pak ještě třikrát) a v té době se postavil proti Ordžonikidzeho a Stalinovým snahám o centralizaci moci do Zakavkazské SFSR a okleštění autonomie jejích federativních republik. Místo toho se přikláněl k přímému začlenění Gruzínské SSR do sovětského systému. Od června 1929 do ledna 1931 zastával funkci předsedy Rady lidových komisařů. V červnu 1938 byl zvolen předsedou Prezidia gruzínského Nejvyššího sovětu, čímž se stal jedním ze zástupců předsedy Nejvyššího sovětu SSSR. Funkci vykonával až do své smrti.

chivními databázemi se seznámilo více než 2000 vědců a 3000 soukromých badatelů a dále novináři z různých rozhlasových a televizních stanic. Archiv má vlastní internetovou stránku (<http://archive.security.gov.ge/index.html>), e-mailovou adresu (archive@mia.gov.ge), stránku na Facebooku (https://www.facebook.com/archive.mia/app_174225559282949) a kanál na YouTube (www.youtube.com/channel/UCek-zjffKuWUdHeHGtqeCTRw).

◆ **Omar Tušurašvili – Vladimir Luarsabišvili**